Lukáš Krmíček

RECENZE

Alexandra Witzeová, Jeff Kanipe: Ostrov v plamenech. Neobyčejný příběh Laki, sopky, která v 18. století zatáhla nebe nad Evropou

V rámci území s aktivním vulkanismem zaujímá zvláštní postavení Island, který je unikátním příkladem kombinace sopečné aktivity nad tzv. horkou skvrnou a nad rozbíhavým rozhraním dvou litosférických desek – Severoamerické a Eurasijské. To z něj činí mimořádně vulkanicky aktivní ostrov. Aktuálně žijeme na začátku nové a pravděpodobně dlouhotrvající (z pohledu lidského života) éry vulkanické aktivity na islandském poloostrově Reykjanes. Zde se po téměř 800 letech od konce poslední vulkanické erupce probudila sopečná činnost, a to v místech, kde probíhala již v geologické minulosti. První projevy v této nejhustěji obydlené části Islandu jsme mohli pozorovat mezi lety 2021–23 v rámci vulkanického systému Fagradalsfjall. V závěru loňského roku se však tektonická a vulkanická aktivita přesunula více na západ a opakované výlevy láv podél série kráterů Sundhnúkagígar začaly ohrožovat významné rybářské město Grindavík (obr. 1). Současná aktivita na poloostrově Reykjanes ovšem nemá potenciál výrazně ovlivnit klima v Evropě. Ten naopak mají sopky v přímém dosahu centra islandské horké skvrny. Jednou z nich je sopka Laki, a právě převyprávění příběhu Laki a jejího dopadu na Evropu koncem 18. století je věnována hodnocená kniha.

Osmiměsíční erupce začala v r. 1783 a zapříčinila jednu z nejvýraznějších klimatických událostí minulého tisíciletí. V neděli 8. června došlo na jihu Islandu k otevření řady sopečných trhlin. Postupně vznikla série kratších paralelních trhlin podél jediné hlavní linie o celkové délce přes 25 km. Podél této linie vyrostlo na 130 aktivních čedičových kráterů. Později bude linie kráterů nazvána Lakagígar (používá se na Islandu), nebo Laki (označení používané ve světě), a to podle názvu hory, která se uprostřed linie nachází. Láva z této erupce zalila plochu 600 km^2. Následkem erupce Laki nastalo v r. 1783 ve Velké Británii tzv. písečné léto, charakterizované množstvím spadu sopečného materiálu. Během několikaměsíční erupce Laki rovněž došlo k extrémnímu uvolnění sopečných plynů, zejména v podobě sloučenin síry. Emise zachytilo proudění vzduchu směřující do Evropy. Výsledkem byla leptavá suchá mlha, která se rozšířila napříč starým kontinentem. Následovalo ochlazení a s ním extrémní zima téhož roku. V dalších rocích přišla chladná léta, což zapříčinilo značnou neúrodu po celé Evropě. Erupce Laki také pravděpodobně ovlivnila dějiny na evropském kontinentě, neboť nedostatek potravy spojený s neúrodou přispěl v r. 1789 k zažehnutí Velké francouzské revoluce.

Kniha v originále vyšla již v r. 2014, avšak v minulém roce byla zásluhou Petra Kovaříka přeložena také do češtiny. Napsali ji američtí vědečtí spisovatelé, kteří primárně nejsou specialisté na vulkanismus. Zčásti se opírá o poutavé převyprávění průběhu erupce Laki tak, jak ji ve svém deníku zblízka zaznamenal islandský protestantský pastor Jón Steingrímsson. Mezi Islanďany je dodnes za hrdinu, který celebroval legendární Eldmessu, tedy Ohnivou mši. Když totiž 20. července 1783 sloužil mši v kostele, k němuž se již blížil proud žhavé lávy, prosil v kázání Boha o milost a vyzýval shromážděné věřící k modlitbě s takovou naléhavostí a pokorou, že se (alespoň podle dávných vyprávění) Bůh slitoval a láva se před obcí zastavila.

Kniha se rovněž opírá o výsledky řady vědeckých studií, které jsou podrobně citovány a komentovány v kapitole Závěrečné poznámky. Práci autoři konzultovali s odborníky na Laki, mezi nimiž v popředí stojí profesor vulkanologie a petrologie z Islandské univerzity Þorvaldur Þórðarson. V posledních letech jsem měl možnost s jeho týmem spolupracovat při výzkumu aktuální vulkanické aktivity na poloostrově Reykjanes zmíněné v úvodu této recenze. Mohu tedy potvrdit, že to od autorů byla velice dobrá volba a na celkové úrovni publikace se to pozitivně projevilo. Přesto se v českém vydání navíc objevuje závěrečná doplňující kapitola, která pro čtenáře upřesňuje a blíže rozvádí některé poznatky, případně doplňuje a aktualizuje výklad o detaily, jež mohou být nejen zajímavé, ale i zásadní pro hlubší vhled do popisovaných jevů.

Předmluva i epilog čtenáře dějově zavedou více do současnosti, a to do erupce na Vestmanských ostrovech (Vestmannaeyjar), která v r. 1973 pohřbila část islandského přístavního města Heimaey na stejnojmenném ostrově. Podobně je také připomenuto, jak relativně malá erupce sopky Eyjafjallajökull (vyvrženo bylo pouze 0,3 km^3 sopečného materiálu; u erupce Laki to bylo 14 km^3) z r. 2010 zapříčinila týdenní výpadek letecké dopravy nad velkou částí Evropy, a v konečném důsledku vedla k velkým finančním ztrátám. Tato nedávná erupce dobře nasvítila, jak je naše společnost s rostoucí globalizací zranitelnější a v podstatě nepřipravená na podobné události. O to naléhavěji vyznívá otázka, kterou si na závěr kladou autoři této poutavé knihy. Jak pravděpodobná je další velká katastrofa podobná erupci Laki?

Academia, Praha 2023, 212 str.
Doporučená cena 350 Kč

1 Letos v lednu struskovitá láva zalila severní okraj významného rybářského města Grindavík. Foto L. Krmíček

© Nakladatelství Academia, SSČ AV ČR, v. v. i., 2024. Přetisk článků včetně obrázků se výslovně zapovídá. Veškerá práva včetně práva reprodukce jsou vyhrazena.